

Victor Lund Shammas

Okkupasjonen av byrommet

David Harvey,
Rebel Cities.

From the Right to the City to the Urban Revolution.
London & New York: Verso 2012.

«Ikke bli sjølforelska nå som dere har fått det så fint her ute,» formanet filosofen Slavoj Žižek til en rekke Occupy Wall Street-tilhørere under en tale i Zucotti Park i fjor. «Karnevaler kan hvem som helst stelle i stand. Men den sanne testen av karnevalets styrke er hva som blir igjen til morgendagen, hvordan våre vanlige dagligliv blir forandret.»¹

Det var et oppløftende, besnærende øyeblikk i vår samtidshistorie: Fra Madison til Kairo var gatene fylt med menneskemasser som reiste seg mot tyranni, bank bailouts, austerity packages, finansialiseringen av realøkonomien, arbeidsledighet og angrep på fagbevegelsen. 99-prosentsretorikken var berusende, den var demokratisk og inkluderende for med den fantes det ikke lenger noen splittende analyse av arbeiderklasse, middelklasse eller småborgerskap. Alle skulle med mot den ultrarike 1-prosentseliten.

Mubarak falt, mot alle odds. Folk fra hele verden ringte inn og bestilte gratis pizza til fagforeningsaktivister som hadde slått opp leir utenfor Wisconsins lovforsamling. Bilder av finansfiffen på Wall Street som stod på en balkong utenfor luksusrestauranten Cipriani 55 i New York og drakk sjampanje mens de gjorde narr av Occupy-demonstrantene på gata under dem, virket som bensin på bålet for den amerikanske protestbevegelsen – en nordkoreansk diktator kunne ikke registrert propagandaen mer mesterlig. Og et sted mellom 6,5 og 8 millioner mennesker deltok i *los indignados*-protestene i Spania under den økonomiske krisen.

¹ Slavoj Žižek, «Slavoj Žižek at Occupy Wall Street» 2011. <http://www.versobooks.com/blogs/736>

Bølgen reiste seg – og falt tilbake. Teltleiren i Zucotti Park i New York og utenfor St. Pauls katedral i London ble ryddet av politiet. Wisconsin-republikaneren Scott Walker fikk vedtatt sine lovforslag som strupet fagforeningene. Hellas brenner, men vedtok i februar 2012 en nedskjæringsplan som kuttet 15 000 arbeidsplasser i offentlig sektor og senket minstelønnen med 20 prosent. Året 2011 presenterte oss med et revolusjonært øyeblikk – og med unntak av noen lommer i Midtøsten, så ble det ikke grepet.

Etter festen

Etter det verdensomspennende, revolusjonære karnevalet kommer den marxistiske samfunnsgeografen David Harvey for å helle kaldt vann i blodet. *Rebel Cities* er et analytisk skråblikk på storbyen og moderne protestbevegelser. Lefebvres slagord om «the right to the city» – det vil si, folkets rett til oppta plass og appropriere byrommet til sitt eget formål – og begrepet «irrupsjon» – altså et spontant revolusjonært øyeblikk hvor vidt forskjellige grupper finner sammen for å omforme samfunnet – danner bakteppet for boka. Men Harvey argumenterer for at det ikke er nok å bare erobre byen i et spontant sammenfall av ulike interesser hvis man ikke samtidig velter om på store, tunge strukturer. «The whole capitalist system of perpetual accumulation, along with its associated structures of exploitative class and state power, has to be overthrown and replaced. Claiming the right to the city is a way-station on the road to that goal.» Men det kan aldri være målet i seg selv, selv om det kan være fristende for enkelte aktivister å tenke at en teltleir utenfor Børsen er en sann (og nærmest endelig) revolusjonær handling.

Gjennom syv lettere polemiske tekster – hvorav fem er trykket tidligere i ulike radikale tidsskrifter, hovedsakelig britiske *Socialist Register* – hevder Harvey at det er storbyen, ikke arbeidsplassen som er dreiepunktet for produksjonen av den kapitalistiske virkeligheten. Klassekamp i dag utspiller seg ikke i fabrikkhallene, men på gata. Harvey undersøker dialektikken som utspiller seg i byrommet: På den ene siden er storbyen en potent arena for protest og opprør for folkelige bevegelser, slik Occupy-bevegelsen og den arabiske våren beviste.

På den andre siden er storbyen også en tumleplass for elitene, for de ubekymrede rike, og de vil ingenting mer enn å forme byen i sitt eget bilde, kvele opprør og skyve marginale problembefolkninger lenger ut i egne bysoner: Milliardærføreren Michael Bloomberg i New York bygger om byen for å passe

med elitesenes ønsker om å gjøre Manhattan om til «et eneste stort ‘gated community’ for de rike», slik Harvey uttrykker det. Den meksikanske milliardæren Carlos Slim bygget om sentrum i Mexico City for å behage turistnæringen. Utdanningsinstitusjonene Yale og Columbia og sykehuset Johns Hopkins omformer henholdsvis New Haven, New York og Baltimore for å passe med den øvre middelklassens behov.

Man kan enkelt videreføre Harveys analyse på norske forhold. Nybyggerområdene Tjuvholmen og Bjørvika i Oslo kan fort bli en arena forbeholdt en bemidlet elite. «Vi bygger ikke akkurat studentleiligheter,» sa Gunnar Bøyum, administrerende direktør i Tjuvholmen, i forbindelse med at en leilighet i byggeprosjektet Kavringen Brygge ble solgt for rundt 120 millioner kroner.² Astrup Fearnley-museet omlokaliserer til Tjuvholmen, og utviklerne bruker museet som salgsargument for «førsteklasses førsterekkeleiligheter» til en heftig pris. I Bjørvika ble det i 2009 kjent at kvadratmeterprisen på leiligheter i byggeprosjektet kunne ende på godt over 100 000 kroner. «Det er noen fysiske lover her. Alle kan ikke bo på de beste stedene,» sa Dag Riefling i Huseiernes Landsforbund i sitt forsvar, og han mente at «når de bygger dyrt her for en liten gruppe,» ville det åpne seg et rom for mindre bemidlede grupper i andre deler av byen.³ Med nærhet til sjøen, opera, samtidskunst og dyre restauranter som salgsargumenter konstruerer man soner i byen som med den største selvfølge blir tiltenkt en bestemt klasse. Resten av Oslo-folket får bo i Groruddalen.

Retten til byen

Harveys svar til elitesenes appropriering av byrommet er Lefebvres krav om «retten til byen», som er et argument for at byrommet til syvende og sist tilhører alle. Når JCDecaux, Michael Bloomberg eller Hosni Mubarak overtar gatene med reklame, pengemakt eller soldater har folket en legitim grunn til å reise seg og kreve herredømme over «den urbane allmenningen».

Lefebvres essay om retten til byen tar opp det fascinerende momentet at bybeboere i en viss grad krever «grønne lunger» eller tilgang til en «naturlig allmenning» (tenk på Markaloven som sikrer rundt 1,2 millioner mennesker til-

² Jeanette Sjøberg, «Tjuvholmen-luksus i vannkanten», i *Aftenposten*, 19. januar 2011.

³ Christian Bakken, «Ønsker Bjørvika-luksus velkommen», i *Nettavisen*, 19. september 2009.

gang til friluftsområder i Oslo og omegn), som områder for kreativ utfoldelse eller fritidsaktiviteter, mens man lar byrommet forfalle fritt. Naturen blir «fritidsaktivitetenes ghetto», det eneste stedet man «virkelig kan leve», skriver Lefebvre, mens bylivet blir stadig mer fremmedgjørende.⁴ En slik holdning er symptomatisk for at folk ikke egentlig opplever byrommet som sitt eget. Det er diffust hvem som egentlig har krav på byens allmenning, og elitene utnytter dette vakuemet, synes Harvey å si, for å vri byen i sin egen favør.

Harveys løsning er en urban protestbevegelse som er denne retten bevisst. Som eksempel nevnes en amerikansk bevegelse bestående av ulovlige innvandrere, hovedsakelig «Hispanics» fra Mexico og sørover, som i 2006 klarte å stenge ned store deler av Los Angeles, Chicago og andre storbyer gjennom streik. På det meste demonstrerte en halv million *illegalos* og andre støttespillere i Los Angeles. Arbeiderdagen 1. mai ble fra 2006 av omdøpt til «A Day Without an Immigrant», for å tydeliggjøre hvilken rolle ulovlige innvandrere spiller i den urbane økonomien. Demonstrantene greide å stanse et omstridt lovforslag som ville gjort livet for mange millioner papirløse svært vanskelig – og det i et land uten en tydelig tradisjon for gateprotester i nyere tid.

Byen som krisearena

Harvey er mest kjent for sin korte innføringsbok, *A Brief History of Neoliberalism* (2007). Han har undervist i Marx' *Kapitalen* i flere tiår (en velsmurt, digital forelesningsserie, *Reading Marx's Capital*, er tilgjengelig på Harveys nettsider), og han har utforsket koblingen mellom urbane rom og kapitalistisk akkumulasjon i en rekke bøker. Det er kanskje ingen overraskelse at Harvey vier et kapittel i denne boka til å forstå opphavet til kriser i kapitalismen som et resultat av urbane utviklingsprosesser. Det er samtidig bokas sterkeste, mest gjennomarbeidede analyserekke.

Harvey tar utgangspunkt i en World Development Report fra Verdensbanken fra 2009, som gjør et forsøk på å forstå økonomisk utvikling fra et bygeografisk perspektiv. Men rapporten er egentlig en forsvarstale for nyliberal utviklingspolitikk, hevder Harvey. Rapporten er viktig fordi den er symptomatisk for hvordan ledende, internasjonale policymakere omformer byer med et markedslibera-

⁴ Henri Lefebvre, «Right to the City», i Henri Lefebvre, *Writings on Cities*. Oxford: Blackwell 1996.

listisk, ideologisk prosjekt in mente. For eksempel hevder rapportens forfattere at økonomisk ulikhet mellom regioner, land, byer og befolkninger er et gode og at «forsøk på å spre [den økonomiske veksten jevnt] prematurt vil kunne sette utvikling i fare». ⁵ Staten må ut av byen, og byrommet må avreguleres. Boligmarkedet skal være fritt og uhildet. Harvey påpeker at dette har ført til økte ulikheter i mange storbyer, slik at lav- eller mellominntektsfamilier har blitt presset bort fra områder som Manhattan og sentrale deler av London de seneste årene.

Stigende ulikheter i storbyen er ikke bare et problem for dem som mener at et egalitært byrom har en rekke positive ringvirkninger. Problemet antar virkelig kritiske dimensjoner i den grad en ujevnt fordelt byutvikling skyller over i realøkonomien, hvilket Harvey synes å mene er uunngåelig. I motsetning til det den amerikanske økonomen Robert Shiller mener om bolig- og finanskrisen i 2008, at «housing bubbles are few and far between», påstår Harvey at avregulering og galopperende prisvekst på boligmarkedet er et fenomen som er kommet for å bli, i hvert fall så lenge nyliberale økonomer får diktere bypolitikk. Hovedproblemet er at vi behandler boliger som bananer eller tekstilprodukter fra Sørøst-Asia. Men: «Land is not a commodity in the ordinary sense. It is a fictitious form of capital that derives expectations from future rents.» Så lenge vi fortsetter å behandle tomter og boliger som nok en vare som skal selges til høystbydende på et avregulert marked, vil boligboblene vokse og sprekke med økende takt, med velkjente, ødeleggende konsekvenser for hele samfunn: Økonomer har anslått at da boligboblen sprakk i USA, ble nesten 3 millioner arbeidsplasser innenfor bygg- og anleggssektoren utradert, fra 7,4 millioner til 4,5 millioner sysselsatte. ⁶ (Rapporten fra amerikanske myndigheter betrygger imidlertid leseren med at etterspørselen etter boliger vil stige til boligboblenivåer innen 2018.) Som en følge av finanskrisen (og dermed boligkrisen) klatret arbeidsledigheten i de 27 EU-medlemslandene til 9,7 prosent i begynnelsen av 2010, og i USA steg den over 10-prosentsgrensen høsten 2009. ⁷ Bak disse abstraksjonene skjuler det seg enorme menneskelige kostnader, og det er kostnader vi må lære oss å leve med så lenge vi lar oss bli styrt av Verdensbankens ideologiske utsyn, hvor «spekulativ kapital» prissettes høyere enn mennesker, skriver Harvey.

⁵ World Bank, «World Development Report», 2009, 5–6.

⁶ Kathryn J. Byun, «The U.S. housing bubble and bust: impacts on employment», i *Monthly Labor Review*, U.S. Bureau of Labor Statistics, 12.

⁷ Suzanne Casaux & Alessandro Turrini, «Post-crisis unemployment developments: US and EU approaching?» ECFIN Economic Brief, European Commission 2011.

Wall Street-partiet

Boka avsluttes med et seks sider langt hyl mot «The Party of Wall Street». Dette er Harveys tenkning på sitt svakeste, og også det tydeligste utslaget av bokas noe forvirrede prosjekt. For hvem er egentlig med i Wall Street-partiet? Hvis vi aksepterer at dette er en tekst som er ment å fremmane applaus foran en folkemengde på Manhattan, kan vi med litt godvilje kanskje forstå hva som menes, selv om det aldri blir spesifisert: den uhellige alliansen mellom finanstopper og politiske eliter. Men det er en usosiologisk, unyansert politisk analyse av nåtidens USA. «The Party of Wall Street has ruled unchallenged in the United States for far too long. It has totally dominated the policies of presidents over at least four decades,» innleder Harvey. At noe som helst i det politiske liv foregår «uimotsagt», bør få varsellampene til å blinke. Ifølge Harvey har Wall Street-partiet korrumpert hele Kongressen, det kontrollerer media, det «dominerer» statsapparatet og rettsvesenet.

Harveys analyse er forflatende og usofistikert – tilgivelig i kampens hete, på gata, men fordummende når budskapet er trykket mellom harde permer. Istedenfor en nøye gjennomgang av aktører, interessekonflikter, fraksjoner – kort sagt, en realistisk gjengivelse av hvordan eliter forhandler seg imellom – får vi servert et monolittisk verdensbilde. «The Party of Wall Street has one universal principle of rule: that there shall be no serious challenge to the absolute power of money to rule absolutely.» Motsatsen til denne konfliktløse fremstillingen av elitens interne liv finner vi hos sosiologen Bourdieu, som fremholder at samfunnet består av en rekke avgrensbare «felt». Innad i disse feltene kjemper aktører mot hverandre i en nærmest evig strid over posisjoner, ressurser og definisjonsmakt. Bare under ytterst eksepsjonelle omstendigheter vil et felt opphøre å være historisk (altså konfliktfylt) og opptre som et *apparat*. «Those who dominate in a given field are in a position to make it function to their advantage, but they must always contend with the resistance, the claims, the contention, ‘political’ or otherwise, of the dominated.»⁸ Tilbøyeligheten til å vurdere den sosiale verden som styrt av en enveisrettet, ondsinnet vilje, kaller Bourdieu for «konspirasjonens fantasi».

En mer tilfredsstillende analyse av finansialiseringen av verdens største økonomi ville undersøkt hvordan politiske eliter har havnet i konflikt med finanstopperne og hvordan et strukturelt overskudd av kapital fører til økt press

⁸ Pierre Bourdieu & Loïc J. D. Wacquant, *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: The University of Chicago Press 1992, 102.

etter å finne avsetning for denne kapitalen – eller, i polemisk form, anerkjent at «kapitalistklassen» og politiske eliter ikke alltid har sammenfallende interesser og strategier, om enn bare *en passant*. Hvor passer brytningene inn i forestillingen om et unisont Wall Street-parti? For eksempel, Obamas angrep på «fat cat bankers on Wall Street»,⁹ eller tidligere sentralbanksjef Alan Greenspans tale til en kongresskomité hvor han innrømmet at hans Ayn Rand-inspirerte liberalistiske politikk hadde feilet: «I made a mistake in presuming that the self-interests of organizations, specifically banks and others, were such that they were best capable of protecting their own shareholders and their equity in the firms.»¹⁰ Er ikke slike uttalelser i hvert fall retoriske indikatorer på at politiske og økonomiske eliter ikke alltid går i gåsegang?

Polemikkens pris

Sjangeren Harvey har valgt seg ut for å levere budskapet sitt om storbyens plass innenfor den moderne kapitalismen, er ikke alltid vellykket. Boka er utstyrt med et fyldig noteapparat og innledes med en meditasjon over Henri Lefebvres 68-er slagord, *le droit à la ville* (the right to the city, retten til byen). De vitenskapelige, analytiske ambisjonene er tilstede. Men den polemiske lettvintheten sniker seg inn over alt, kanskje fordi dette er tekster som har vært myntet på allmennkulturelle tidsskrifter, ikke fagpublikasjoner, skrevet i kampens hete, mens begivenhetene som skulle analyseres, ennå ikke var ferdig utspilte. To av bokas småtekster virker mer som de var ment å bli levert i appells form på et torg foran rastløse gatekrigere.

Utgiveren Verso har etter hvert spesialisert seg på å dyrke frem utgivelser med en viss «popvenstreradikal» appell, og det er ikke alltid behagelig å lese slike bøker, som ofte er litt for tydelige på at de er myntet på en fast menighetskrets av nikkende, velmenende lesere. I Harveys tilfelle påbegynnes for mange resonnementer uten å sluttføres til sin logiske endestasjon. Begreper lanseres, men blir ikke anvendt på en stringent måte. Vi får vite at Lefebvres «heterotopia» er «radikalt forskjellig fra Foucault» sin versjon av samme begrep, men ikke hvordan og hvorfor. Påstander slynges ut. Vi får vite at anarkisten Murray Bookchins forslag

⁹ Elizabeth Williamson, «Obama Slams ‘Fat Cat’ Bankers», i *Wall Street Journal Online*, 14. desember 2009.

¹⁰ Brian Knowlton, & Michael M. Grynbaum, «Greenspan ‘shocked’ that free markets are flawed», i *The New York Times Online*, 23. oktober 2008.

om en radikal «konføderalisme» er en utmerket løsning på Occupy-demonstran-tenes usunne forkjærlighet for flat struktur, men ikke hvordan forslaget skal virke i praksis. En spekulativ hypotese om at amerikanske storbyer nærmest ble totalt ombygget på 1960-tallet med store motorveier mellom rike og fattige nabolag for å kvele protestbevegelser, blir fremsatt over noen setninger og så haster forfatteren videre. Effekten av slike ufullstendige tankerekker på den vennlig innstilte leseren er en serie med pirrende momenter som tidvis makter å løfte interessen, men det stadig uforløste er over tid mer utmattende enn stimulerende for nysgjerrigheten. Men Harveys brede kontaktflate mot verdensospennende protestbevegelser og kjennskap til konkrete eksempler på hvordan verdens storbyer blir omformet i kapitalens bilde, gjør likevel boka nyttig og leseverdige.